

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра політичних інститутів та процесів

«ПРИТВЕРДЖУЮ»

08 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Напрямок підготовки аспірант (PhD) за освітньою-науковою програмою «Політологія»
галузь знань 05 Соціально-поведінкові науки
спеціальність 052 Політологія
спеціалізація «Політичні інститути та процеси»
інститут, факультет Інститут історії, політології і міжнародних відносин

Івано-Франківськ – 2020

Робоча програма Методологія політичної науки

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії) за освітньо-науковою програмою “Політологія”, галузь знань 05 Соціально-поведінкові науки, спеціальністю 052 Політологія

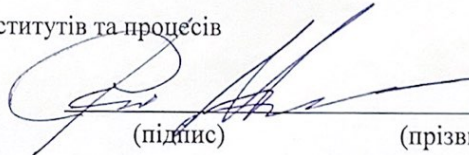
„26” 08 2020 р. – __ с.

Розробники: (вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Дерев’яно Сергій Миронович – доктор політичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
Протокол від 28 серпня 2020 р. № 1.

Завідувач кафедри політичних інститутів та процесів

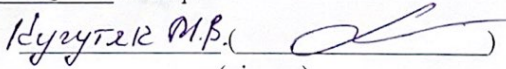
 (Марчук В.В.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

„26” 08 2020 р.

Схвалено методичною комісією факультету, інституту.

Протокол від „27” 08 2020 р. № 1

„28” 08 2020 р.

Голова (Курютка М.В.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

© Дерев’яно С. М. , 2020 рік

© Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 Соціально-поведінкові науки (шифр, назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Напрямок підготовки аспірант (PhD) за освітньою-науковою програмою "Політологія"	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування) 052 Політологія	1-й	1-й
		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		1-2-й	1-2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Третій освітньо-науковий рівень доктор філософії (PhD)	20 год.	20 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	18 год.
		Самостійна робота	
		52 год.	52 год
		Вид контролю: залік, екзамен	

ВСТУП

Політологія, як і будь-яка наука, має загальні й специфічні методи дослідження, прийоми, підходи. Зарубіжна політологія застосовує нормативно-онтологічний і емпірико-аналітичний підходи до аналізу політичних явищ. Політика оголошується “сферою вибору, а не необхідності”. Поряд з цим застосовуються психологічні та інституційні підходи. Поширений поведінковий метод, пов'язаний з вивченням політичної поведінки особи і соціальних груп, перевіркою цих досліджень досвідом.

З огляду на це дана навчальна дисципліна є доволі актуальною, адже вона дозволяє аспірантам отримати необхідні у їх професійній соціалізації як науковців-дослідників знання про генезу, склад і структуру методології політичної науки, її сучасні проблеми і напрямки розвитку для забезпечення їхньої професійної соціалізації як науковців-дослідників.

Навчальна дисципліна “Методологія політичної науки” є нормативним курсом, має теоретичний і прикладний характер, покликана сформувати у майбутніх фахівців-політологів набір необхідних компетентностей щодо визначення та ідентифікації актуальних суспільно-політичних проблем, їх комплексного наукового вивчення на основі концептуальних засад наукового пізнання; принципів та методів наукового дослідження, вироблених у науці загалом та політології зокрема.

Метою навчальної дисципліни є: здобуття аспірантами знань про генезу, склад і структуру методології політичної науки, її сучасні проблеми і напрямки розвитку для забезпечення їхньої професійної соціалізації як науковців-дослідників.

Предметом вивчення курсу є методологічні засади політичної науки.

Після опанування даною дисципліною аспіранти повинні **знати:**

- концептуальні засади наукового пізнання;
- принципи дослідження в науці загалом та політології зокрема;
- новітні методологічні напрями і течії;
- характеристики основних методів політологічних досліджень;
- категоріально-понятійний апарат.

Уміти:

- застосовувати отримані теоретичні знання у науково-дослідній роботі;
- формулювати методологічну основу та засади дослідження;
- робити узагальнення і висновки;
- грамотно використовувати понятійний апарат, термінологію, професійну лексику.

Навчальна дисципліна “Методологія політичної науки” є нормативною дисципліною, яка вивчається впродовж першого та другого семестрів. За навчальним планом відведено 180 годин (6 кредитів ECTS). З них : на аудиторні заняття – 60, самостійну роботу – 120 годин.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ”**

№	Назва теми	Кількість годин				
		всього	аудиторних	лекцій	семінарських (практичних)	самостійна робота
Перший семестр						
1.	Методологія політичної науки як сфера наукових знань і навчальна дисципліна	3	1	1		2
2.	Наукове пізнання: сутність, структура, рівні та способи. Специфіка природничо-наукового та соціогуманітарного пізнання	7	3	3		4
3.	Теоретичні підстави, цивілізаційні і національні особливості політичного пізнання	14	4	2	2	10
4.	Політологічне дослідження як форма наукового пізнання	5	1	1		4
5.	Поняття та структура методології політичної науки	6	2	2		4
6.	Створення теорії : поняття і гіпотези в політології. Мова політичної науки	13	5	3	2	8
7.	Гене́за становлення та розвитку політичної науки	10	4	4		6
8.	Провідні напрями, течії та школи політичної науки	18	6		6	12
9.	Сучасний стан і проблеми політичної науки	6	2	2		4
10.	Склад і структура процесу пізнання в політологічному дослідженні	8	2	2		6
	За перший семестр	90	30	20	10	60
Другий семестр						
11.	Система основоположних методологічних принципів політологічного дослідження	6	2	2		4
12.	Об’єктивність та історизм політологічного знання	10	4	2	2	6
13.	Проблема детермінізму та перевірюваності у політичній науці	6	2	2		4
14.	Джерельно-інформаційне забезпечення політологічного дослідження	12	4	2	2	8
15.	Поняття та типологія методів політологічного пізнання	8	2	2		6
16.	Загальні та спеціальні методи наукового пізнання у політологічному дослідженні	12	4	2	2	8
17.	Компаративістика у методології політичних досліджень	8	2	2		6
18.	Методи класифікації та моделювання у політологічних дослідженнях	10	4	2	2	6
19.	Базові методики прикладного аналізу міжнародних відносин	10	4	2	2	6
20.	Сучасні засоби і техніки політологічного дослідження	8	2	2		6
	За другий семестр	90	30	20	10	60
	Усього годин	180	60	40	20	120

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1 **Методологія політичної науки як сфера наукових знань і навчальна дисципліна**

Політична наука як сфера наукових досліджень. Структура політичної науки. Теоретична складова політичної науки. Методологія в структурі політичної науки.

Цілі, завдання, структура та логіка навчальної дисципліни «Методологія політичної науки». Джерела вивчення навчальної дисципліни. Вимоги до здобувачів щодо оволодіння курсом, форми звітності. Критерії оцінки рівня знань.

Тема 2. **Наукове пізнання: сутність, структура, рівні та способи. Специфіка природничо-наукового та соціогуманітарного пізнання**

Пізнання: сутність, структура, рівні та способи. Методологія як самосвідомість науки. Методологія та гносеологія. Пізнання як вид і умова людської діяльності. Філософські трактування сутності пізнання. Склад і структура процесу пізнання. Суб'єкт, об'єкт, засоби та результати пізнання. Чуттєвий і раціональний рівні пізнання. Форми чуттєвого і раціонального пізнання. Способи пізнання: буденний, художній, міфологічний, релігійний, філософський. Наука як специфічний спосіб пізнання реальності.

Специфіка наукового пізнання. Особливості складу і структури наукового пізнання. Об'єкт та предмет наукового пізнання. Суб'єкт наукового пізнання. Засоби науки. Науковий метод. Система наукових методів. Наукове знання і його організація. Емпіричний і теоретичний рівні наукового знання. Форми емпіричного і теоретичного знання. Взаємозалежність основних компонентів наукового знання.

Природничонаукове і соціогуманітарне пізнання. Диференціація наукового пізнання та її передумови. Історичний процес і проблеми поділу природничо-наукового та соціогуманітарного пізнання. Об'єкт і суб'єкт пізнання у природничих і соціогуманітарних науках. Методи і результати пізнання у природничих і соціогуманітарних науках. Вплив природничо-наукового знання на соціогуманітарне і формування кількісного і якісного підходів. Місце політології в галузевій структурі науки.

Тема 3 **Теоретичні підстави, цивілізаційні і національні особливості політичного пізнання**

Наукове та повсякденне розуміння політичної науки. Цінності політики. Політика як мистецтво. Багатоманітність підходів до визначення політичної науки. Структура, рівні та функції політичної науки. Специфіка політичного та межі політики. Значення знань про політичну науку.

Загальна характеристика наукової методології. Основні етапи розвитку науки і становлення методології наукового пізнання. Наукової революції та специфіка класичної, неокласичної та постнеокласичної науки. Визначення понять «науковий метод» і «методологія науки». Загальнонауковий і спеціально-науковий рівні методології.

Передумови соціально-географічної диференціації політичного пізнання. Відмінності у політичному пізнанні на Заході і Сході. Цивілізаційні цінності в структурі політичного знання. Предметні та методологічні відмінності між національними політичними науками країн Заходу: Німеччина, Франція, Англія, США. Місце української політології у світовій політичній науці.

Тема 4 Політологічне дослідження як форма наукового пізнання

Онтологічні та антропологічні підстави політичного пізнання. Політика як об'єкт політичного пізнання. Політичне знання як складовий елемент політичної науки. Концепція наукового дослідження. Дослідницькі підходи і парадигми політології. Критерії достовірності в політології. Джерела політичного пізнання. Типологія політологічних досліджень. Підбір методологічного інструментарію політологічного дослідження. Політичне знання і практика. Проблема участі вченого в політиці.

Тема 5 Поняття та структура методології політичної науки

Поняття «методологія» та його структура. Завдання методологічного аналізу в соціально-політичних науках. Опис, пояснення та прогнозування як основні функції науки. Рівні наукової методології. Характеристика теоретико-методологічної та конкретно-методологічної (методичної) складових методології. Періодизація розвитку методології політичної науки.

Тема 6 Створення теорії : поняття і гіпотези в політології. Мова політичної науки

Наукове поняття, його склад, структура, формулювання, застосування і розвиток. Понятійно-категоріальний апарат науки, його спеціалізація і систематизація. Понятійно-категоріальна організація політичної науки. Проблема забезпечення єдності понятійного політичної науки. Гіпотетико-дедуктивний метод і «теоретичне навантаження» наукових термінів.

Поняття гіпотези в науці. Специфіка формулювання гіпотези в науковому політологічному дослідженні.

Специфіка наукової мови. Генеза мови політичного пізнання. Проблема розмежування понятійного апарату політології та політичної лексики. Проблема універсальної наукової мови і розвиток міждисциплінарних зв'язків політології. Політична мова як чинник формування інтерсуб'єктивного політичного знання.

Тема 7 Генеза становлення та розвитку політичної науки

Історичний розвиток та соціально-географічна диференціація політичного життя. Додержавні форми політичного життя і політичного пізнання.

Процес державотворення і зародження політичної науки. Космоцентричні основи політичного пізнання в традиційних суспільствах. Суб'єкти та предмет політичного пізнання в античну епоху. Методи та результати античних політичних досліджень.

Особливості об'єкта політичного пізнання в епоху середньовіччя. Суб'єкти та предмет політичних досліджень в середньовічній Європі. Методи і результати політичного пізнання в середньовічних суспільствах.

Трансформація політичних систем в епоху Нового часу. Генеза соціоцентричних парадигм наукового пізнання. Завершення процесу становлення політичної науки. Інституціональний період розвитку політології. Професіоналізація політичного пізнання. Конститування предмета політичної науки, розширення його меж і внутрішня диференціація. Методи, теоретичне і емпіричне знання в політології інституційного періоду.

Тема 8 Провідні напрями, течії та школи політичної науки

Класичні парадигми політологічного дослідження. Еволюція об'єкта політичної науки у першій половині XX ст. Предметні межі та структура політології бігейвіорального періоду. Методологічні, теоретичні та емпіричні особливості політичної науки бігейвіорального періоду.

Бігейвіоралізм як методологія політичної науки. Основні принципи методології бігейвіоралізму, її об'єкт, суб'єкти і предмет. Методологічні, теоретичні та емпіричні особливості політології бігейвіорального періоду.

Позитивістська, аксіологічна, постмодерністська тенденції в методології соціально-гуманітарного пізнання.

Позитивізм як метод дослідження політики. Основні методологічні принципи та джерела позитивізму. Позитивізм у політичній науці США. Основні правила використання методу наукового пізнання з позицій позитивізму.

Основні принципи методології інституціоналізму. Суб'єкти і предмет політології інституційного періоду. Методи, теоретичне і емпіричне знання в політології інституційного періоду.

Соціологічний інституціоналізм. М. Вебер про специфіку методів і об'єктивності соціально-політичного пізнання. Поняття «ідеальний тип». М. Вебер про політичні інститути. Дилеми та протиріччя концепції об'єктивності соціально-політичного пізнання М. Вебера.

Інституціоналізм раціонального вибору як методологія пізнання політики. Історичний інституціоналізм як методологія дослідження політичних акторів.

Методологія соціального пізнання К. Поппера. Критичний раціоналізм і принцип фальсифікації. Учення про «три світи». Характеристика та форми історизму як методології соціальних досліджень. Методологічний номіналізм і есенціалізм. Соціальна інженерія.

Утилітаризм як методологія дослідження політичної науки. Основні принципи прагматизму як методології дослідження політичної науки. Основні методологічні принципи неореалізму як методології дослідження політичної науки. Основні методологічні принципи неолібералізму як методології дослідження політичної науки.

Методологія структурного функціоналізму у дослідженні політики. Основні принципи соціологічного підходу до розуміння політики. Політична економія як методологія дослідження політичних інститутів. Основні методологічні принципи політичної економії.

Методологія прагматизму Ч.С. Пірса. Прагматизм як метод мислення У. Джемса.

Принципи дослідження політичної сфери Дж. Д'юї. Методи вивчення політики Дж. Брайса. Модерн у політиці за Е. Гідденсом.

Моделі соціального та політичного розвитку Ф. Феррароті. Основні принципи постмодерністського концептуального осмислення демократії. Теорія Другого модерну як засіб осмислення політичної комунікації.

Теорія політичної культури Г. Алмонда. Концепт суб'єктивного розмаїття як методологія нового розуміння політики. Роль суб'єктивності та цінностей у політологічному знанні.

Ідея об'єктивності наукового дослідження Е. Дюркгейма. Політична етика І. Бентама. Теорія постдемократії К. Крауча.

Методологія неолібералізму та неореалізму у дослідженні міжнародних відносин. Концепція глобалізації та модернізації політики У. Бека.

Тема 9 Сучасний стан і проблеми політичної науки

Інституціоналізація політичної науки та динаміка її дослідницької проблематики. Загальнонаукові, внутрішньо наукові та соціально-політичні передумови становлення політології. Особливості інституціоналізації політичної науки в США, Англії, Франції, Німеччині. Тенденції в розвитку та становленні політології (континентальна і англо-американська політологія). «Три вершини» в розвитку політичної науки за Г. Алмондом. Становлення та діяльність Міжнародної асоціації політичних наук (МАПН).

Розвиток предмету політичної науки. Широке та вузьке розуміння предмету політології. Формальний, змістовний і процесуальний виміри політики. Структура знання про політику. Структурні блоки політичної науки згідно рішень Міжнародного колоквіуму ЮНЕСКО з проблем політичної науки (1948). Політична теорія, емпірична політологія та прикладна політологія.

Формування постіндустріальних суспільств та специфіка їх у політичному житті. Антропоцентризм і мультипарадигмальність сучасної науки. Суб'єкти сучасних політичних досліджень. Постбігевіоральна революція у політичній науці середини ХХ століття.

Об'єкт, суб'єкти і предметні межі постбігевіоральної політології, її горизонтальна і вертикальна структура. Засоби і методи постбігевіоральної політології. Склад і структура сучасного політологічного знання. Традиційні і нові проблеми політичної науки.

Предметні та методологічні відмінності між національними політичними науками країн Заходу. Місце української політології у світовій політичній науці. Інституціоналізація політичної науки в Україні.

Тема 10 Склад і структура процесу пізнання в політологічному дослідженні

Класифікації об'єктів і предметів політологічних досліджень. Класифікації методів вивчення політики. Підбір методологічного інструментарію політологічного дослідження. Типології досліджень. Наукові проблеми політології та типові комплекси методологічних і організаційних засобів їх вирішення

Рівні теоретико-методологічного осмислення політичної реальності. «Драбина абстракцій» за Дж. Сарторі. Теорії середнього рівня як засіб впорядкування емпіричних даних. Закономірності політичної сфери. Принципи детермінізму в аналізі політики (Г. В. Гегель, О. Конт, К. Маркс). Позиція заперечення жорстких законів історії (К. Поппер). Ситуативний і ймовірнісний характер закономірностей соціально-політичної сфери. Різновиди та приклади закономірностей в політиці. С. Ларсен про закономірності політичної сфери: закономірності ефектів політичних інститутів, політичних механізмів, незапланованих результатів політичних процесів, змін і конфліктів в політичних системах, результатів політичній організації, циклічних процесів у великих системах.

Тема 11 Система основоположних методологічних принципів політологічного дослідження

Поняття «принцип». Система принципів наукового пізнання, їх загальна характеристика. Поняття принципів політологічного дослідження. Принцип об'єктивності. Принцип історизму. Принцип системності. Принцип усебічності. Принцип наступності

(спадкоємності). Принцип антропологізму. Принцип спростування хибних тверджень, фальсифікацій і спотворень.

Тема 12 Об'єктивність та історизм політологічного знання

Історизм як методологічний принцип наукового дослідження політики.

Вимога об'єктивності наукового знання, його походження і сутність. Об'єктивність як методологічний принцип дослідження політики.

Стратегії досягнення об'єктивності політологічного знання. Єдність суб'єкта та об'єкта пізнання в соціогуманітарних науках. Проблема об'єктивності в політологічному пізнанні. Проблема ціннісної нейтральності дослідника. Передумови суб'єктивності політологічного знання. "Партійність" суб'єкта політичного пізнання і роль цінностей в структурі політологічного знання. Стратегії досягнення об'єктивності політологічного знання: виключення, боротьба або синтез цінностей. Співвідношення об'єктивності та суб'єктивності.

Тема 13 Проблема детермінізму та перевірюваності у політичній науці

Причинність і детермінізм. Парадигми політичної науки про детермінізм і індетермінізм політики. Науковий закон. Різновиди наукових законів. Статистичні закономірності та тенденції. Наукові закони і закономірності, тенденції політичних явищ і процесів.

Істинність наукового знання та її тлумачення. Абсолютна і відносна істина. Теорії істини. Філософські парадигми політології про способи перевірки істинності знання. Способи перевірки істинності політологічного знання. Верифікація та фальсифікація. Логічне доказ. Практика і експеримент. Тріангуляція. Фактори, що ускладнюють перевірку політологічного знання.

Тема 14 Джерельно-інформаційне забезпечення політологічного дослідження

Джерельна база політологічних досліджень. Поняття, принципи та види класифікації джерел політологічних досліджень. Характеристика основних класів джерел дослідження політики. Нормативно-правові акти як джерело інформації в політологічному дослідженні. Електронні документи. Ойнлайнові соціальні мережа як джерело політологічних знань.

Основні методи джерелознавчої евристики та критики. Методи джерелознавчої евристики. Методика бібліографічного пошуку опублікованих джерел. Методи аналізу документів в політологічному дослідженні. Методи джерелознавчої критики. Методика встановлення справжності джерела, атрибуції, встановлення часу, місця, обставин та мотивів походження джерел. Репрезентативність джерел та їх інтерпретація.

Поняття інформаційно-аналітичних технологій. Критерії відбору та оцінки аналітичної інформації. Поняття "конфіденційна інформація" та її роль в аналізі політики. Легальність, достовірність та актуальність аналітичної інформації.

Специфіка обробки міжнародної інформації та проведення аналізу міжнародних відносин. Роль дезінформації в аналізі політики. Основні вимоги до професійної діяльності в аналізі політики. Аналітичні документи у сфері політики : поняття та класифікація, загальна характеристика.

Тема 15 Поняття та типологія методів політологічного пізнання

Поняття «метод наукового пізнання». Класифікація методів політичного

дослідження. Загальнонаукові, соціально-гуманітарні та спеціально-наукові, якісні та кількісні, нормативні та емпіричні методи.

Системний підхід, його місце та роль у науковому пізнанні. Принципи системного підходу. Сутність системного аналізу та його специфіка в політологічному пізнанні.

Тема 16 Загальні та спеціальні методи наукового пізнання у політологічному дослідженні

Історичний метод сучасного політичного вивчення. Міждисциплінарний підхід.

Ситуаційний аналіз: проблемно-політична ситуація як вихідний пункт політичного аналізу. Макро- та мікропідход до політичної ситуації. Типи політичних ситуацій: локальні, регіональні, глобальні. Вертикальний та горизонтальний, діагностичний та проблемний типи ситуаційного аналізу.

Івент-аналіз. Види івент-аналізу: спрямований і неспрямований. Основні етапи проведення івент-аналізу. Досвід застосування івент-аналізу в прикладній політології.

Позиційно-ресурсний метод. Поняття «політична вага». Характеристики акторів: позиції; контроль за ресурсами; ставлення до носіїв влади. Ситуаційна оцінка розстанови політичних сил.

Методи дослідження : емпіричний, діалектичний, системний, інституційний, компаративний (порівняльний), соціологічний, бігавіоральний, структурно-функціональний, функціональний, психологічний та ін. Структурно-функціональний аналіз в політологічному дослідженні.

Кількісні методи у політологічних дослідженнях.

Тема 17 Компаративістика у методології політичних досліджень

Проблема порівняння у політичній науці. Основні принципи порівняльної політології. Порівняльна політологія Е. Фрімена.

Багаторівневість порівняльних досліджень. Порівняльне політичне дослідження: дизайн, параметри порівняння, відбір змінних, безпеки та помилки.

Методи порівняльних досліджень. Історико-порівняльний метод М. Ковалевського. Крос-національний метод. Діахронний і синхронний аналіз. Крос-темпоральний аналіз. Порівняльно-орієнтоване вивчення політичних процесів.

Тема 18 Методи класифікації та моделювання у політологічних дослідженнях

Наукове пізнання і моделювання. Доцільність та особливості використання моделювання у політологічних дослідженнях. Поняття “моделювання політичних процесів”. Поняття “модель”. Модель як метод опису системи. Класифікація моделей. Моделі складу та структури системи. Змістовні та формалізовані моделі. Лінійні і нелінійні моделі. Структурне моделювання. Когнітивне моделювання.

Методи моделювання систем. Математичні та комп'ютерні моделі в аналізі та прогнозуванні політичних процесів : необхідність, мета та завдання використання. Види математичних моделей складних систем: системи, що описуються звичайними диференційованими рівняннями, дискретні та агрегативні системи. Методика застосування математико-статистичних методів контент-аналізу, кореляційного, регресивного та факторного аналізу та інших для наукової критики і використання джерел дослідження політичних інститутів і процесів. Принципи та особливості використання методу комп'ютерного тестування.

Тема 19 Базові методики прикладного аналізу міжнародних відносин

Поняття методу прикладного аналізу міжнародних відносин. Класифікація аналітичних методів дослідження міжнародних відносин. Контент-аналіз як метод дослідження міжнародних ситуацій і процесів. Техніка застосування методики контент-аналізу. Івент-аналіз як метод дослідження міжнародних відносин. Методи системного аналізу у зовнішній політиці. Когнітивне картографування як метод дослідження міжнародних ситуацій і процесів. Стратегічний аналіз : концептуальні та функціональні особливості.

Наукове прогнозування у сфері міжнародних відносин : необхідність, типи та види. Типи наукових прогнозів у сфері міжнародних відносин. Основні вимоги до висунення політичних прогнозів. Стадії підготовки політичного прогнозу. Науковий інструментарій політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин. Результати і критерії ефективності політичного прогнозування. у сфері міжнародних відносин. Методика здійснення прогнозного проекту у сфері міжнародних відносин.

Тема 20 Сучасні засоби і техніки політологічного дослідження

Соціологічна техніка дослідження політичних явищ. Польові дослідження. Опитування та їх форми. Анкетування і інтерв'ю як форми опитування. Закриті, відкриті, напівзакриті питання, прямі й опосередковані питання. Правила постановки питань. Інтерв'ю: стандартизоване та нестандартизоване. Спостереження: різновиди та приклади. Експеримент: особливості застосування в соціально-політичній сфері, різновиди, приклади. Якісні методи: фокус-група, біографічний метод.

Інтернет в політиці. Аналітичні сайти мережі Internet. Особливості використання соціальних мереж.

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Цивілізаційні і національні особливості політичного пізнання	2
2.	Мова політичної науки	2
3.	Провідні напрями, течії та школи політичної науки	6
4.	Об'єктивність та історизм політологічного знання	2
5.	Джерелознавча евристика в політології	2
6.	Спеціальні методи політології у науковому дослідженні	2
7.	Методи моделювання у політологічних дослідженнях	2
8.	Методи прикладного аналізу міжнародних відносин	2
	Всього	20

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методологія політичної науки як сфера наукових знань і навчальна дисципліна	2
2.	Наукове пізнання: сутність, структура, рівні та способи. Специфіка природничо-наукового та соціогуманітарного пізнання	4
3.	Теоретичні підстави, цивілізаційні і національні особливості політичного пізнання	10
4.	Політологічне дослідження як форма наукового пізнання	4
5.	Поняття та структура методології політичної науки	4
6.	Створення теорії : поняття і гіпотези в політології. Мова політичної науки	8
7.	Гене́за становлення та розвитку політичної науки	6
8.	Провідні напрями, течії та школи політичної науки	12
9.	Сучасний стан і проблеми політичної науки	4
10.	Склад і структура процесу пізнання в політологічному дослідженні	6
11.	Система основоположних методологічних принципів політологічного дослідження	4
12.	Об'єктивність та історизм політологічного знання	6
13.	Проблема детермінізму та перевірюваності у політичній науці	4
14.	Джерельно-інформаційне забезпечення політологічного дослідження	8
15.	Поняття та типологія методів політологічного пізнання	6
16.	Загальні та спеціальні методи наукового пізнання у політологічному дослідженні	8
17.	Компаративістика у методології політичних досліджень	6
18.	Методи класифікації та моделювання у політологічних дослідженнях.	6
19.	Базові методики прикладного аналізу міжнародних відносин	6
20.	Сучасні засоби і техніки політологічного дослідження	6
	Разом	120

Індивідуальні науково-дослідні завдання (у формі графічної презентації)

Наукове пізнання у політології : мета, завдання, об'єкт і предмет.
Методологія політичної науки : поняття, завдання та структура.
Кількісні методи у політологічних дослідженнях.
Історизм як методологічний принцип дослідження політики.
Методи політологічного дослідження : поняття та структура.
Об'єктивність як методологічний принцип дослідження політики.
Предметні межі та структура сучасної політології.
Ідеології у структурі сучасного політологічного знання.
Проблеми верифікації і фальсифікації політологічного знання.
Практика як критерій істинності політологічного знання.
Особливості розвитку політичної науки в США і Західній Європі.
Національні традиції в українській політології.

Індивідуальне завдання по курсу

Апробація методики написання та публікації наукової праці

1. Підготувати рукопис статті про методологічні засади дослідження до публікації відповідно до теми дисертаційного дослідження.
2. Підготувати проєкт чи готовий варіант наочної презентації статті чи розділу дисертаційного дослідження.

Методи навчання

У процесі викладання навчальної дисципліни використовуються активні та інтерактивні методи навчання: лекція, семінар, проблемний виклад матеріалу, заняття з використанням інтерактивних методик, вільна дискусія, практична робота аналітичного спрямування. Підготовка дайджесту із розвитку методології сучасної політичної науки. Підготовка плану дисертаційної роботи з обґрунтуванням використання обраної методології та методів дослідження. Підготовка есе з проблеми концептуального бачення власного наукового дослідження. Підготовка до апробації на науковій конференції аспірантів та молодих учених доповіді за результатами аналізу теоретико-методологічних основ дослідження об'єкту і предмету дисертаційного дослідження.

Методи контролю

Усне та письмове опитування, контроль самостійної роботи (тестові й індивідуальні науково-дослідні завдання), залік, екзамен.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

Наукове пізнання: поняття, сутність, склад і структура.
Способи, рівні та форми пізнання.
Об'єкт, суб'єкт і предмет наукового пізнання.
Засоби наукового пізнання. Об'єктивність наукового пізнання
Наукове знання і його будова..
Концепція наукового дослідження.
Природничо-наукове і соціогуманітарне пізнання: передумови та проблеми поділу.
Об'єкт і суб'єкт пізнання у природничих і соціогуманітарних науках.
Методи і результати пізнання у природничих і соціогуманітарних науках.
Політика як об'єкт політичного пізнання. Предмет політологічного пізнання.
Політичний процес : поняття.
Методологія політичної науки: поняття, завдання та структура.
Теорія політичної науки : поняття та структура.
Методи наукового дослідження : поняття та структура.
Закони політичної науки. Закономірності політичного життя.
Історизм як метод дослідження політики.
Кількісні методи у політологічних дослідженнях.
Додержавні форми політичного життя і політичного пізнання.
Об'єкт, суб'єкти і предмет політичного пізнання в античну епоху.
Методи та результати античних політичних досліджень.
Об'єкт, суб'єкти і предмет політичних досліджень в середньовічній Європі.
Методи і результати політичного пізнання в середньовічних суспільствах.
Політика Нового часу і завершення становлення політичної науки.
Позитивізм як метод дослідження політики.
Основні методологічні принципи позитивізму.
Джерела позитивізму як методу дослідження політики.
Позитивізм у політичній науці США.
Основні правила використання методу наукового пізнання з позицій позитивізму.
Основні принципи методології інституціоналізму.
Суб'єкти і предмет політології інституційного періоду.
Методи, теоретичне і емпіричне знання в політології інституційного періоду.
Соціологічний інституціоналізм М. Вебера.
М. Вебер про політичні інститути.
Інституціоналізм раціонального вибору як методологія пізнання політики.
Історичний інституціоналізм як методологія дослідження політичних акторів.
Бігейвіоралізм як методологія політичної науки.
Назвіть основні принципи методології бігейвіоралізму.
Об'єкт, суб'єкти і предмет політології бігейвіорального періоду.
Методологічні, теоретичні та емпіричні особливості політології бігейвіорального періоду.
Постбігейвіоральна революція у політичній науці середини XX століття.
Об'єкт, суб'єкти і предмет постбігейвіоральної політології.
Засоби і знання політичної науки постбігейвіорального періоду.
Утилітаризм як методологія дослідження політичної науки.
Основні принципи утилітаризму як методології дослідження політичної науки.

Основні принципи прагматизму як методології дослідження політичної науки.

Основні методологічні принципи неореалізму як методології дослідження політичної науки.

Основні методологічні принципи неолібералізму як методології дослідження політичної науки.

Методологія структурного функціоналізму у дослідженні політики.

Основні принципи соціологічного підходу до розуміння політики.

Політична економія як методологія дослідження політичних інститутів.

Основні методологічні принципи політичної економії.

Методологія прагматизму Ч.С. Пірса.

Прагматизм як метод мислення У. Джемса.

Принципи дослідження політичної сфери Дж. Д'юї.

Методи вивчення політики Дж. Брайса.

Модерн у політиці за Е. Гідденсом.

Моделі соціального та політичного розвитку Ф. Феррароті.

Основні принципи постмодерністського концептуального осмислення демократії.

Теорія Другого модерну як засіб осмислення політичної комунікації.

Теорія політичної культури Г. Алмонда.

Концепт суб'єктивного розмаїття як методологія нового розуміння політики.

Роль суб'єктивності та цінностей у політологічному знанні.

Ідея об'єктивності наукового дослідження Е. Дюркгейма.

Політична етика І. Бентама.

Теорія постдемократії К. Крауча.

Стратегії досягнення об'єктивності політологічного знання.

Істинність наукового знання та її тлумачення.

Способи перевірки істинності політологічного знання.

Основні принципи порівняльної політології.

Порівняльна політологія Е. Фрімена.

Історико-порівняльний метод М. Ковалевського.

Причинність і детермінізм у політиці.

Наукові закони, закономірності та тенденції політичного життя.

Наукове поняття і понятійний апарат науки.

Проблеми понятійного апарату політології.

Соціокультурна диференціація політичного пізнання.

Предметні та методологічні відмінності між національними політичними науками країн Заходу.

Місце української політології у світовій політичній науці.

Типологія політологічних досліджень.

Основні елементи гендерної концепції дослідження політики.

Вибори як метод вирішення політичних проблем у творчості І. Бентама.

Підбір методологічного інструментарію політологічного дослідження.

Методологія неолібералізму у дослідженні політики.

Методологія неолібералізму у дослідженні міжнародних відносин.

Методологія неореалізму у дослідженні міжнародних відносин.

Концепція глобалізації та модернізації політики У. Бека.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38. Ст. 2004 ; поточна ред. – Ред. від 25.09.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Про науку і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Підручники і навчальні посібники:

3. Бебик В. М. Політологія : теорія, методологія, практика : підручник. Київ : МАУП, 1997. 248 с.
4. Боришполец К. П. Методы политических исследований : учеб. пособ. для студ. вузов. Москва : Аспект Пресс, 2005. 221 с.
5. Брегеда А. Ю. Політологія: навч. посібник для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 1999. 108 с
6. Ван Эвера С. Методическое руководство для студ. и аспирантов-политологов по подготовке диссертаций. Москва: Аспект Пресс, 2007. 158 с.
7. Гаєвський Б. А. Сучасна українська політологія : навч. посіб. Київ : Вид-во МАУП, 1999. 265 с.
8. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності : підручник. Рек. МОН. Львів : Астролябія, 2007. 360 с.
9. Категории политической науки : Учебник. Москва : МГИМО, 2002. 656 с.
10. Кирилук Ф. М. Новітня політологія : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2009. 564 с.
11. Кухта Б. Політологія. Історія і теорія політичної науки : курс лекцій. Львів: Кальварія, 2004. 272 с.
12. Мангейм Дж. М., Рич З. К. Политология. Методы исследования. Москва : Изд-во Весь Мир, 1997. 544 с.
13. Методологія політичної науки : матеріали до хрестоматії з навчальної дисципліни “Методологія політичної науки” (для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня – доктор філософії) за спеціальністю 052 “Політологія”. Електрон. навч. посіб. / Упорядник С. М. Дерев’яноко. Івано-Франківськ : ПНУ, 2020. 30 с.
14. Ожиганов Э. Н. Моделирование и анализ политических процессов : Учеб. пособ. Москва : РУДН, 2009. 189 с.
15. Політична наука: Методи досліджень : підручник. Рек. МОН. / За ред. О. А. Габрієляна. Київ : ВЦ “Академія”, 2012. 320 с. Серія “Альма-матер.
16. Прикладна політологія : навч. посіб. Рек. МОН. / За ред. В. П. Горбатенка. Київ : ВЦ “Академія”, 2008. 472 с. Альма-матер.
17. Философия и методология науки : учеб. пособ. для студ. высших учеб. заведений / Под ред. В. И. Купцова. Москва : Аспект Пресс, 1996. 531 с.
18. Філософія та методологія науки: підручник / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко. – Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008. – 223 с.
19. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія : підручник.. Київ : ЦУЛ, 2010. 472 с.

Монографії та статті

20. Агеев А. И., Куроедов Б. В. Особенности применения методологии стратегической матрицы при прогнозировании развития государств на примере России и Китая. 2-е изд. Москва : Ин-т экон. стратегий, 2008. 295 с.
21. Алмонд Г. Политическая наука : история дисциплины. *Полис. Политические исследования*. Москва : Наука, 1997. № 6. С. 174-184.

22. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. [Відп. ред. І. В. Хронюк]; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. 2-е вид., стер. Київ, 2001. 383 с.
23. Булгаков В. А. Мережний підхід як методологія дослідження політичних систем. *Політологічний вісник*. Київ, 2011. № 56. С. 234-243.
24. Бойко-Бойчук Л. Метод матриць : застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент* : Укр. науковий ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 1. С. 165–176.
25. Валевський О. Л., Ребкало В. А. Теорія і практика політичного аналізу. Київ : Міленіум, 2003. 227 с.
26. Вебер М. Объективность социально-научного и социально-политического познания. *Вебер М. Избранные произведения* / Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко. Москва : Прогресс, 1990. С. 345-415. (Социолог. мысль Запада).
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.
28. Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогностичних розробках : [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент* : Укр. науковий ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2008. № 6. С. 174–182.
29. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. Київ : Генеза, 2006. 395 с.
30. Дегтярев А. А. Методы политологических исследований. *Вестник МГУ*. Сер.12. 1996. № 6. С. 56–73.
31. Дегтярев А. А. Политический анализ как прикладная дисциплина : предметное поле и направления развития. *Полит. Политические исследования*. Москва : Наука, 2004. № 1. С. 154.
32. Дерев’янка С. М. Безпековий вимір народовладдя в умовах гібридної війни. *Держава і право : зб. наук. пр. Серія. Політичні науки*. Вип. 87 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. С. 308–318.
33. Дерев’янка С. М. Конституційна модель референдуму в Україні : політико-правові мотиви доцільності оновлення. *Сучасна українська політика*. Київ : Вид-во “Центр соціальних комунікацій”, 2012. Вип. 26. С. 7–17.
34. Дерев’янка С. М. Інститут місцевого референдуму в Україні : доцільність та перспективи оновлення його конституційної моделі. *Прикарпатський вісник Наукового Товариства ім. Шевченка : Серія “Думка”*. 2018. Вип. 5 (49). С. 85–96.
35. Дерев’янка С. М. Моделі конституційного референдуму за конституціями України та держав Європейського Союзу : порівняльно-типологічна характеристика. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 3. С. 106-110. URL : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2008_3/2008_3.pdf
36. Дерев’янка С. Наукове прогнозування політичних процесів. *Державна політика в гуманітарній сфері* : Матеріали круглого столу. Івано-Франківськ: вид-во “Плай”, 2001. С. 26–31.
37. Дерев’янка С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні : монографія; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ : Вид-во “Місто НВ”, 2011. 847 с.
38. Дерев’янка С. М. Поняття “місцевий референдум” у законодавчих актах України : політико-правовий зміст дефініції. *Актуальні проблеми політики* : Зб. наук. праць / гол. ред. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. Одеса : Нац. ун-т “Одеська юрид. академія”; Південноукр. центр гендерних проблем, 2012. Вип. 46. С. 348–358. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1354/Derevanko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

39. Дерев'янка С. М. Термін "референдум" у новітній українській теорії права та політології : особливості дефініції й доцільність її уніфікації. *Політологічний вісник* : 36. наук. праць. Київ : "ІНТАС", 2012. Вип. 59. С. 216–226.
40. Дерев'янка С. М. Термін "референдум" у новітньому українському політичному дискурсі. *Політичний менеджмент* : Укр. науковий ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2012. Вип. 1–2 (52–53). С. 34–42. URL : http://www.ipiend.gov.ua/img/pm/file/PM_52_53_62.pdf
41. Зеленько Г. І. Методологія порівняльних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2010. Вип. 3. С. 184–189.
42. Енциклопедія політичної думки / За ред. Д. Міллера; пер. з англ. Н. Лисюк. Київ : Дух і літера, 2000. 472 с.
43. Истон Д. Новая революция в политической науке. *Социально-политический журнал*. 1993. № 8. С. 115–128.
44. Казанцев А. А. Политическая наука : проблема методологической рефлексии. Обзор круглого стола. *Полис. Политические исследования*. Москва : Наука, 2001. № 6. С. 51–63.
45. Кальниш Ю. Г. Політична аналітика в державному управлінні : теоретико-методологічні засади : Монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 272 с.
46. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2005. 789 с.
47. Леванский В. А. Моделирование в социально-правовых исследованиях. Москва, 1986. 96 с.
48. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. П. Андрищенко, В. Д. Бабкін та ін. Київ : Вид-во "ГЕНЕЗА"; "ДОВІРА", 1996. 942 с.
49. Малинова О. Ю. Идеи как независимые переменные в политических исследованиях : в поисках адекватной методологии. *Полис. Политические исследования*. Москва : Наука, 2010. № 3. С. 90–99.
50. Методологические подходы политологического исследования и метатеоретические основы политической теории. Комментированное введение / Сост. Н. Конеген, К. Шуберт. Москва : "Российская политическая энциклопедия" (РОССПЭН), 2004. XVIII, 220 с. (Университетская библиотека).
51. Методологія аналізу соціально-політичних проблем сучасного українського суспільства : Підсумк. матеріали круглого столу (17 червня 2004 р.) / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Каф. філософії, соціології держ. упр.; [Відп. ред. А. Решетніченко]. Дніпропетровськ, 2004. 99 с.
52. Моделирование в социально-политической сфере: Межвуз. науч.-практ. семинар, 27 апр. 2004 г. / Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ, Нац. ин-т бизнеса; / Сост.: Шабров О. Ф. Москва, 2004. 235 с.
53. Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології: теорія, методологія, практика. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Центр учб. л-ри, 2011. 311 с.
54. Никитина А. Г. О том, "как возможна" наука политология (Становление и основные методологические проблемы). *Полис. Политические исследования*. Москва : Наука, 1998. № 3. С. 147–156.
55. Ожиганов Э. Н. Стратегический анализ политики. Теоретические основания и методы. Москва : Аспект-Пресс, 2006. 272 с.
56. Павко А. І. Політичні партії та організації в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть: методологія, історіографія проблеми, перспективні напрямки наукових досліджень. Київ : Т-во "Знання України", 2001. 112 с.
57. Полевой Н. А. Прогнозирование смены парадигм исторического познания : поиск метода : монография. Одесса : Фенікс, 2010. 168 с.

58. Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
59. Політична наука. Словник : категорії, поняття і терміни / Кухта Б., Романюк А., Старецька Л. та ін. Львів : Кальварія, 2003. 500 с.
60. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. для студ. ВНЗів / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. Асоціація політологів. [Упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна]. Київ : Генеза, 1997. 400 с.
61. Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. Асоціація політологів. [Упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
62. Політологія : довідник / Обушний М. І., Коваленко А. А., Ткач О. І. Київ : Довіра, 2004. 599 с.
63. Політологія: історія та методологія / Ред. Кирилук Ф. М. Київ : Здоров'я, 2000. 632 с.
64. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 288 с.
65. Порівняльне правознавство. Порівняльна політологія: систематичний бібліографічний показник За ред. О.В. Кресіна, І.О. Кресіної. Київ : Ін-т держави і права, 2002. 312 с.
66. Рубанов В. Політичний аналіз і аналіз політики : загальне й особливе : [проблеми методології]. *Політичний менеджмент* : Укр. науковий ж-л. – Укр. центр політ. менеджменту. 2009. № 6. С. 36–47.
67. Рубанов, В. В. Теорія та методологія політичної аналітики : монографія. Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 234 с.
68. Скрипнюк О. В., Селіванов В. М. Методологічні проблеми взаємозв'язку права і політики. *Право України*. Київ, 2007. № 12. С. 14–21.
69. Тетерин А. Е. Применение качественных методов в политологическом исследовании (на примере критического дискурс-анализа Н. Фэркло). *Полис. Политические исследования*. Москва : Наука. 2011. № 5. С. 145–150.
70. Ткачук В. Моделювання як метод аналізу політичних процесів. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2000. Вип. 2. С. 10–15.
71. Ткачук В. Методологічні проблеми аналізу політичної трансформації України. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2001. Вип. 3. С. 324–329.
72. Ткачук В. Моделювання в системі методів аналізу політичних процесів. *Людина і політика*. 2004. Вип.2. С. 58–62.
73. Ткачук В. Особливості дослідження та моделювання політичних процесів в Україні. *Людина і політика*. 2004. Вип.4. С. 34–40.
74. Філософський енциклопедичний словник / Голова ред. колегії В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
75. Шалак В. И. Современный контент-анализ, Приложения в области: политологии, психологии, социологии, культурологии, экономики, рекламы.; РАН. Москва : Омега-А, 2004. 272 с.
76. Derevianko S., Derevianko O. Models of local referendum according to the constitutions of Ukraine and countries of Central and Eastern Europe: comparative-typological characteristics. *Samorząd terytorialne w Konstytucjach wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej : Zarys problematyki* / Redakcja Iwona Lasek-Surowiec. Chelm, 2018. S. 87–101.